

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 09.11.2020 Kabul/Accepted: 03.12.2020

Araştırma Makalesi/Research Article, s./pp. 1-18

BULGARİSTAN: YOK OLMANIN EŞİĞİNDEN BATI ORTAKLIĞINA

Murat Gülⁱ, Emrah Karapınarⁱⁱ

Öz

Bulgaristan yaklaşık 7 milyon nüfusa ve 110,994 kilometrekare yüzölçümüne sahip; siyasi, ekonomik ve askerî açıdan küçük ölçekli bir Balkan ülkesidir. Ancak, gerek Avrupa-Asya kuşağındaki merkezi konumu gerek büyük devletlere olan yakınlığı nedeniyle tarih boyunca oldukça önemli bir jeopolitik konuma sahip olagelmıştır. Ülkenin sahip olduğu jeopolitik konum Bulgaristan'ı, bölgesel ve uluslararası dinamikler çerçevesinde, önemli bir aktör haline getirmiştir. Bölge üzerinde bölgesel ve uluslararası aktörlerin takip ettikleri politikalar ülkeyi yok olmanın eşiğine getirdiği gibi 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başındaki süreç ve gelişmeler, Bulgaristan'ın Batı ortaklığına dâhil olmasında da etkili olmuştur.

Bu çalışma, Bulgar tarihini ve modern Bulgar dış politikasını ana hatlarıyla incelemeyi hedeflemektedir. Ülkeyi tarihi bağlamda yok olmanın eşiğine getiren ve daha sonrasında da Batı ortaklığına dâhil olmasındaki etkenler uluslararası ve bölgesel dinamikler çerçevesinde ele alınacak ve Bulgaristan dış politikasının bu süreçte takip ettiği yol haritası açıklanmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda, çalışmada öncelikle Bulgar devletinin ortaya çıkışından günümüze ana hatlarıyla Bulgar tarihi analiz edilecek ve devamında da özerklik sonrası (1878) Bulgar dış politikası esas unsurlarıyla ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan, Doğu Bloku, Batı Ortaklığı, NATO, Avrupa Birliği.

Bulgaria: From The Edge of Non-Existence to Western Partnership

Abstract

Bulgaria is politically, economically and militarily small-sized Balkan country with approximately 7 million population and 110,994 kilometers square surface area. However, due to the country's central location in European-Asian axis and the country's close relations with great Powers, Bulgaria has had critical geopolitical position throughout history. This critical geopolitical position, through regional and international dynamics, has enabled the country to become an important actor. The policies over region, pursued by regional and international actors has brought the country to the edge of non-existence on the one hand, and on the other hand, the developments and processes at the end of the 20th century and the beginning of the 21st century have been influential in Bulgaria's western partnership.

This study aims to analyze Bulgarian history and current Bulgarian foreign policy on basic factors. The main factors that brought the country to the edge of non-existence in history and later to the accession of country to western partnership will be considered within the context of international and regional Dynamics and the road-map pursued by Bulgarian foreign policy throughout this period will be explained. Within this context, Bulgarian history will be studied, on basic lines, from the emergence of the Bulgarian state to date primarily, and then, the main parameters of Bulgaria's foreign policy will be analyzed following the liberation of the country in 1878.

Keywords: Bulgaria, Eastern Bloc, Western Partnership, NATO, European Union.

ⁱ Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, murat_gul@email.com, ORCID ID: 0000-0003-2949-2873

ⁱⁱ Doktora Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, SBE, Uluslararası İlişkiler Bölümü, emrah_19-88@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9702-9712

1- Orta Çağ'da Bulgar Varlığı

Bulgar tarihi Orta Çağ'a kadar uzanmaktadır.¹ Bu çağda Bulgarlar tarafından iki devlet kurulmuştur. Bu devletlerin ilki 681 yılında kurulan (*Birinci Bulgar İmparatorluğu*)'ydu. Bir zamanlar Balkanların en güçlü devleti konumuna gelen bu imparatorluk zamanında Hıristiyanlığın kabul edilmesi (864) ve geleneksel bir dilin yaratılması gibi Bulgar ulusunun şekillenmesinde son derece önemli adımlar atıldı. Ancak, topraklarını Balkanlardaki genişleme alanı olarak gören komşusu Bizans İmparatorluğu (Bizans) tarafından 1018 yılında yıkıldı. Böylece, Bulgarlar üzerinde 1085 yılına kadar sürecek olan Bizans egemenliği başladı.

Orta Çağ'da kurulan ikinci Bulgar devleti ise 1185 yılında kurulan *İkinci Bulgar İmparatorluğu*'ydu. Bizans'a karşı gerçekleştirilen başarılı bir isyanın sonucunda kurulan bu imparatorluğun toprakları başarılı Bulgar yöneticiler sayesinde ilk elli yıl içerisinde genişledi. Öyle ki; Çar II. İvan Asen (1218-1241) idaresi döneminde, neredeyse tüm Balkanlara egemen olma durumuna gelmişti. Ancak, II. İvan Asen'in hayatını kaybetmesinden sonra Altın Orda Devleti'nin üstünlüğü kabul edildi. Bu süreçte ülke genelinde imparatorluk otoritesi zayıfladı ve feodal asiller ülke toprakları üzerinde egemen olmaya başladı. İkinci Bulgar İmparatorluğu her ne kadar Çar Todor Svetoslav idaresi döneminde (1300-1321) bir canlanma yaşasa da bu canlanma yükselen Sırbistan Krallığı ve feodal asiller tarafından gölgelendi (Dimitrov, 2001). Dolayısıyla da söz konusu yükseliş kalıcı olamadı. Bu şartlar altında İkinci Bulgar İmparatorluğu, kendi topraklarının da içerisinde olduğu Hıristiyan Avrupa'yı genişleme alanı olarak gören komşusu Osmanlı İmparatorluğu (Osmanlı) tarafından 1396 yılında yıkıldı. Böylece Bulgarlar üzerinde yaklaşık beş yüz yıl sürecek olan Osmanlı egemenliği başladı.

İkinci Bulgar İmparatorluğu'nun yıkılması ve Bulgarların Osmanlı egemenliği altına girmesi, bu durumu Bulgaristan'ın Hıristiyan Avrupa'dan kökünden sökülmesi ve doğal gelişme seyrinden sapmasının başlangıcı olarak değerlendiren, kimi tarihçilerce Bulgar tarihinin en trajik noktası olarak görülmektedir.

2- Bulgarların Yok Olma Tehlikesi

Fetihle birlikte Bulgar İmparatorluğu'na ait kurumlar Osmanlı tarafından yıkıldı ve merkezîyetçi Osmanlı koşulları nedeniyle de uzun bir süre canlandırılmadı. Yine fetihle birlikte Bulgar aristokrasisi de ya yok edildi ya da asimile edildi. Böylece, Bulgarların çoğu kendilerini *köylü* pozisyonunda buldu. Ayrıca, Osmanlı'da halkın *millet sistemi* ile farklı inançlara göre bölünmesi de Bulgarlar üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştı. Aslında hoşgörü ve pragmatik nedenlerle uygulanan millet sistemi ile Hıristiyanlara kendi kimliklerini sürdürme ve dini kurumlarına sahip olma hakkı tanınmıştı, ancak Hıristiyanlar, Müslümanlara göre bir alt seviyede yer alıyordu. Millet sistemi içerisinde Bulgarlar ise Müslümanlara göre iki alt seviyede yer alıyordu. Çünkü Osmanlı Sultanı, *İstanbul Rum*

¹ Bu halk ismini, bir zamanlar Anzak Denizi ile Kuban arasındaki bir bölgeyi mesken tutmuş Turanlılardan olan orijinal Bulgarlardan almıştır. Ayrıca, Bulgaristan'da yerli Slavlar ile bölgeyi zapt eden Turani Bulgarlar birbirlerinin içinde erimiştir (Jelavich, 2006a).

Patrikliği'ni (Greek Patriarch of Constatinople) Doğu Ortodoks halkının tek temsilcisi olarak tanıyordu (Dimitrov, 2001). Yunanlılar ise, çoğunluğu kendileri gibi Ortodoks olan, Bulgarlar üzerinde özellikle Patrikhane aracılığıyla asimilasyon politikası yürütüyordu. Öyle ki artık Bulgar kelimesi eğitimsiz, kaba köylü anlamına geliyordu. Yunan okullarında yetişmiş Bulgarlar kökenli kişiler kendilerini Bulgar saymaktan utanıyordu (İnalçık, 1991).

18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, yaşanan tüm bu gelişmelerin sonucunda, dünyada artık Bulgar adıyla bir halk tanınmıyordu. Nitekim bu tarihlerde Balkanları dolaşan âlim ve seyyahlar Tuna Nehri ile Ege Denizi arasında yalnız Türklerden ve Rumlardan bahsediyordu (İnalçık, 1991).

3- Bulgarların Ulusal Canlanması

Bulgar halkının bu yok oluş eşliğinde, Paisii adında bir keşiş tarafından Bulgar tarihini anlatan bir kitap yazıldı. Paisii, söz konusu bu kitapta Bulgarların Yunanlılar ve Bizanslılardan daha üstün bir kültüre ve devletlere sahip olduğunu kanıtlamaya çalışmıştı.² Daha sonra ise Sofroni adında bir rahip tarafından, 'Yunan ruhbanının aç gözlülüğünü ve Bulgaristan'ın maruz kaldığı felaketi' anlatan bir kitap yazıldı. Paisii nasıl ki Bulgarlara 'şanlı' tarihini anlatmışsa, Sofroni de onlara 'hali hazırdaki sefaletlerini' anlatmıştı (İnalçık, 1991). Bu kitaplar Bulgar ulusal bilincinin uyanışını tetikleyen ilk ve oldukça önemli unsurlar oldu. Oluşmaya başlayan ulusal bilinçle Bulgarlar, üzerlerindeki Yunanlıların manevi ve ekonomik baskısını ortadan kaldırmak için mücadele etmeye başladı.

İlerleyen dönemde Bulgar tüccarlarının sayısı ve Bulgarların ekonomik üretim kapasitesi artmaya başladı. 1826 yılına gelindiğinde Osmanlı, yeniçerileri kaldırarak yerine Avrupa modeli yeni bir ordu kurmuştu. Bu ordunun ihtiyaçları doyumsuz bir elbise, yiyecek ve metal ürünü talebi yaratıyordu. Bulgaristan'ın Osmanlı başkentine yakınlığı bu ürünlerin Bulgaristan'dan tedarik edilmesini sağladı. Ayrıca; 1821 yılında yaşanan Yunan isyanı, Osmanlı'daki en önemli ticari gruplardan biri olan Rumları önemli derecede zayıflatmıştı. Bulgarlar bu durumdan kolayca yararlandı ve Rum ticari gruplarının yerini almaya başladı (Dimitrov, 2001; Jelavich, 2006a).

Bulgar ekonomisinin iyileşmeye başlaması Yunanlılar tarafından zamanla yok edilen Bulgar eğitiminin yeniden canlanmasında önemli bir rol oynadı. Bulgar tüccarların (Osmanlı piyasasında daha fazla yer almak ve Batı ile ilişki kurmak istiyorlardı) artan ihtiyaçları, siyasi ve iktisadi konularda ehil bir zümreye olan ihtiyacı beraberinde getiriyor, bu da Bulgarların eğitim açığını iyice gün yüzüne çıkarıyordu. Geleneksel manastır ve kilise okulları talep edilen ihtiyaçları tam olarak karşılamıyordu. Yunanca eğitim ise milliyetçi akıl ve yaklaşım sahipleri açısından kabul edilebilir değildi. Bu nedenle Bulgarlar kendi eğitim sistemlerini geliştirme yoluna gitti. İzlenen bu politika sonucunda 1830'larda seküler Bulgar dil okulları açılmaya başlandı. Öyle ki; 1876 yılına gelindiğinde, Bulgarlara ait 1,500 civarında ilkokul, düzinelerce

² Paisii'ye göre, bütün Slav halklarının en şerefli olanı Bulgarlardı, ilk Bulgarların Çar'ı olmuştu, ilk patrik Bulgarlardandı, ilk Hıristiyan olanlar Bulgarlardı ve en geniş topraklarda hâkimiyeti de Bulgarlar kurmuştu.

ortaokul ve birkaç tane de öğretmen eğitim koleji bulunuyordu. Üstelik bu eğitim kurumlarının finansmanının tümü yerel vergilere ve bağışlara dayanıyordu. Ayrıca, yüzlerce Bulgar genci de Rus İmparatorluğu (Rusya) ve Batı üniversitelerine eğitim almaya gidiyordu. Buna ek olarak, ülkeye yakın İstanbul'daki Katolik ve Protestan misyoner kolejlere ise Bulgarların yararlanabileceği Batı modeli eğitim sağlıyordu. Bu kolejlerden en önemli iki tanesi Fransa sponsorluğundaki Galatasaray Koleji ve Amerikan Robert Koleji'ydi (Dimitrov, 2001).

Koşulların gerekli kıldığı üzere Bulgarlar eğitime oldukça önem vermeye başlamıştı. Bu önem neticesinde okur-yazar halkın ortaya çıkması, Bulgar dilinde basın ve edebiyatın gelişmesini tetikledi. Bu gelişmeler neticesinde Samakov (1828-gizli olarak açılmıştır), Selanik (1838), İzmir ve İstanbul'da Bulgar matbaaları açıldı (İnalçık, 1991). İlk Bulgar dergisi 1844 yılında çıkarıldı, 1946 yılında ise ilk Bulgar gazetesi çıkarıldı. 1860'lı yılların ortalarına gelindiğinde *yeni çağ* fikrini yayan 40'dan fazla Bulgar gazetesi ve dergisi vardı. (Dimitrov, 2001). Ayrıca, Kırım Savaşı'ndan (1853-56) sonra Bulgaristan'da kitap basımına da izin verildi. Bu gelişmelerin sonucunda çok sayıda tarih, dilbilgisi, aritmetik ve yabancı dillerden çeviri kitaplar basıldı.³ 1821 ve 1830 yılları arasında yılda yalnızca 9 adet kitap yayınlanmışken bu sayı 1831 ve 1840 yılları arasında 42, 1841-1850 yılları arasında 143, 1851 ve 1860 yılları arasında 291, 1861 ve 1870 yılları arasında 709'a kadar çıkmıştı (Crampton, 2005). Bulgarlar dildeki benzerlik sayesinde, yeni çağ fikrinin yayılmasına yardımcı olan ve farkındalığı arttıran Rus yayınlarına da erişebiliyordu (Jelavich, 2006a).

Bulgarların eğitime verdiği önem, en önemli rolü Bulgar ulusal bilincinin gelişiminde oynadı. Öyle ki; önemli bir Balkan ve Bulgar tarihçisi olan R. J. Crampton'a göre, (2005, s. 60) Bulgaristan'da yaşanan bu eğitim hareketi olmasaydı Bulgarların ulusal canlanışlarını gerçekleştirmesi imkânsızdı.

Bulgar ulusal bilincinin gelişimi⁴, bağımsız (*autonomous*) Bulgar kilisenin oluşturulması için verilen kavgada kendisini gösterdi.⁵ Osmanlı'nın uygulamış olduğu millet sisteminde Bulgarlar, İstanbul Patriğinin yargısı altına yerleştirilmişti. Bu durum 19. yüzyıla kadar önemli bir sorun teşkil etmedi. Ancak, 1829 yılında Yunanistan'ın bağımsızlığına kavuşmasıyla (Bizans'ı yeniden canlandırmak istiyorlardı) kilise hiyerarşisi giderek Yunan egemenliğinin bir enstrümanı olarak görülmeye başlandı. Bu nedenle de Bulgarlar kendi din görevlilerinin kendileri tarafından tayin edilmesini talep etmeye başladı. Bu bağlamda Bulgarlar 1860'lara kadar, kendi bağımsız kiliselerinin kurulması için baskıda bulundu (Dimitrov, 2001). Rusya'nın da konuya ilişkin politika değişikliğine giderek bağımsız Bulgar kilisesinin kurulmasını savunmasıyla birlikte Bulgar kilise liderleri harekete geçti ve 1866 yılında Rum

³ Oysa, Osmanlı egemenliğinin başlangıcından 17. yüzyılın ortalarına kadar yalnızca 3 adet Bulgarca kitap çıkarılmıştı. Roma ve Venedik'te basılan bu kitaplar yalnızca dini konular üzerineydi (İnalçık, 1991).

⁴ 1860'lı yıllara gelindiğinde Bulgar milliyetçiliği artık ortaya çıkmıştı.

⁵ Bulgar halkının ve geçmişinin son simgesi olan Ohri Başpiskoposluğu, 1767 yılında Patriklik tarafından kaldırılmıştı. Değil Bulgarca din kitaplarını okutmak, Bulgarca ayin yapmak bile yasaklanmıştı (İnalçık, 1991).

piskoposları kovdu.⁶ Bulgar isyanı ile karşı karşıya kalmak istemeyen Osmanlı ise Bulgarların bu talebini kabul etti ve hatta hedefe ulaşmalarına da yardımcı oldu. Nihayetinde de 1870 yılında, Plovdiv, Varna ve Tuna gibi Bulgarların yerleştiği çoğu yeri kapsayan (bir Bulgar Eksarhlığı (*Bulgarian Exarchate*) kuruldu. Daha sonra da kilisenin İstanbul'dan ayrıldığı ilan edildi (Jelavich, 1991; Jelavich, 2006a).

Bağımsız kilisenin kurulmasındaki başarı Bulgar ulusal bilincini daha da pekiştirdi ve siyasal bağımsızlığın hedeflenmesinde önemli bir rol oynadı.⁷ Siyasal bağımsızlık hedefi doğrudan, kendileri ile kıyaslanamayacak kadar güçlü olan, Osmanlı ile mücadele etmek anlamına geliyordu. Üstelik bağımsızlığı istenen bölge Osmanlı başkentine çok yakın olduğu gibi (Osmanlı'ya daha hızlı müdahale etme olanağı veriyordu), Osmanlı'nın kalbi sayılan Balkanlarda (Osmanlı'nın buradan vazgeçmesini zorlaştırıyordu) bulunuyordu. Tüm bu olumsuzluklara ek olarak bağımsızlık/devrimci hareketini tek bir elden yürüten bir organizasyon ya da lider de yoktu. Ancak, organizasyon sorunun üstesinden gelebilmek için 1870 yılının Nisan ayında, Bulgaristan'ın içerisinde ve dışarısında bulunan tüm Bulgar devrimcileri birleştirmeye yönelik *Bulgar Devrimci Komitesi* kuruldu (Crampton, 2005).

Siyasal bağımsızlık, Osmanlı'nın ezici ordusuna karşı mücadele etmeyi gerektiriyordu.⁸ Bu durum bağımsızlık yanlılarını ikiye böldü. Bir kısım, uzun bir hazırlık gerektiren ekonomik ve kültürel ilerleme sürecine girilmesini savunurken; diğer kısım, acil eylem içerisine girilmesini ve bir *fait accompli*'yi (*oldu bitti*) savunuyordu. Konu hakkında yaşanan bir diğer tartışma ise bağımsızlığın yalnızca kendilerince mi yoksa büyük güçlerin desteğiyle mi sağlanacağıydı. Bu sırada, acil eylem içerisine girilmesini ve kendi başına verilecek bir bağımsızlık savaşını savunan Bulgar Devrimci Komitesi'nin önemli isimlerinden Vasil Levski, isyan hazırlığının tam ortasında Osmanlı tarafından yakalandı ve idam edildi (Levski, Bulgarların ulusal kahramanı olmuştur).⁹ Alınan bu yenilgi Bulgarlarda, bağımsızlık mücadelesinde büyük güçlerin desteği alınması gerektiği fikrini pekiştirdi (Dimitrov, 2001).

Bulgar devrimciler 1875 yılında bir isyan başlatsalar da geniş ölçekte bir halk desteği bulamadılar ve isyan başarısızlıkla sonuçlandı. Ancak, Osmanlı sınırları içerisinde yer alan Bosna ve Hersek'te bir isyanın (1875-78) patlak vermesi ve bu isyanın uzaması Bulgar

⁶ Ortodoks dünyasının birliğini mümkün olduğunca muhafaza etmenin önemli olduğuna inanan ve bu nedenle de İstanbul Patrikhanesi'nin arkasında olan Rusya'nın konuya ilişkin politika değişikliğine gitmesinde Moskova metropoliti ve en önemli Rus dini lideri Filaret'in Bulgaristan'daki Amerikan Protestan misyonerlerin ve Fransız Polonya nüfuzunu temsil eden Uniatların faaliyetlerinden endişe duyması önemli rol oynamıştır. Fakat; Rusya, Patrikhane'yi daha fazla zayıflatacak bir durumu veya Balkan Ortodoksları arasında çıkacak bir kavgayı istememiştir (Jelavich, 2006a).

⁷ Daha önce Bulgar köylüleri isyanlarda bulunmuştu, fakat bu isyanların hiçbiri siyasal bağımsızlığı hedeflememişti.

⁸ Ancak, yasal ve yasadışı eylemlere katılan az sayıda silahlı Bulgar vardı. Ayrıca; Bulgar topraklarındaki uzun huzur dönemi, iyi ekonomik şartlar ve Osmanlı reform çabaları halkı etkilemişti. Birçok kimse halinden memnun değildi, fakat yaşamlarını ulusal bağımsızlık için riske atacak mutsuz büyük bir grup da yoktu. Ayrıca yenilenmiş Osmanlı ordusu da büyük güçler karşısında zorlansa da Bulgaristan'da ayaklanacak her kuvveti yenecek güçteydi (Jelavich, 2006a).

⁹ Levski'nin Bulgaristan'ın bağımsızlığına yönelik mücadelesini anlatan cümlelerinden biri şöyledir: "Eğer başarısam tüm ulus için başarmış olacağım, eğer başarısız olursam yalnızca öleceğim." (Crampton, 2005, s. 78).

devrimcilere bağımsızlıklarını kazanabilmeleri konusunda bir fırsat sundu. Çünkü Osmanlı bu süreçte, Bosna ve Hersek'te yaşanan isyana odaklanmış ve askeri gücünü bu bölgeye (Batı Balkanlara) yönlendirmişti. Bunun üzerine 1875-76 kışında, bir grup Bulgar devrimci bu fırsatı değerlendirerek örgütlü faaliyetlere başladı. Levski'nin aksine bu grubun hedefi Osmanlı'yı topraklarından hemen çıkarmak değil, direniş merkezleri kurmak ve yurtdışından yardım gelene kadar dayanmaktı. Ancak başlatılan isyan (*Nisan Ayaklanması*) başıbozuklar ve Çerkezler tarafından sert bir şekilde bastırıldı.¹⁰ Her ne kadar Bulgar liderler bu isyanda Bulgar nüfusun küçük bir kısmının desteğini bile almakta başarılı olamamışsa da söz konusu isyanın bastırılma şekli Hıristiyan Avrupa'nın Bulgarlar üzerindeki Osmanlı egemenliğine yönelik harekete geçmesine neden oldu. Nihayetinde de Hıristiyan kamuoyundan gelen baskı altında, İstanbul'da gerçekleşen konferansta bir araya gelen büyük güçler Osmanlı içerisinde özerk bir Bulgaristan'ın kurulmasına karar verdi. Ancak, Osmanlı söz konusu kararı ve kendisinden istenilen diğer talepleri reddetti. Bunun üzerine; Rusya, 1877 yılının Nisan ayında Osmanlı'ya savaş açtı ve Haziran ayında Rus ordusu İstanbul Yeşilköy'e (San Stefano) kadar geldi. Nihayetinde de taraflar arasında 3 Mart 1878 tarihinde *San Stefano Antlaşması* (Ayestefanos Antlaşması) imzalandı. Söz konusu antlaşmayla özerk büyük bir Bulgar prensliği (Trakya ve Makedonya'nın çoğunu da kapsıyordu) oluşturuldu. Ancak İngiltere ve Avusturya-Macaristan bu antlaşmayı Rus nüfuzunun Boğazlara ve Ege'ye tehlikeli genişlemesi olarak değerlendirdi ve bu nedenle de antlaşmanın güçlü bir revizyondan geçirilmesi için Rusya'ya baskıda bulundu. Bu baskı sonuç verdi ve 1878 yılının Haziran ve Temmuz aylarında gerçekleştirilen *Berlin Konferansı*'nda imzalanan *Berlin Antlaşması* ile San Stefano Antlaşması'nda belirlenen sınırlarda değişikliğe gidildi.¹¹ Söz konusu değişiklik sonucunda kurulan Bulgar prensliği, San Stefano Antlaşması ile kurulması planlanan Bulgar prensliğinin yalnızca %35'i kadardı.¹² Her ne kadar San Stefano'da çizilen sınırlar elde edilememiş olsa da Bulgar prensliğinin (ulus-devlet) resmen kurulmuş olması modern Bulgar tarihinin de başlaması anlamına geliyordu.

Bulgaristan hukuken hâlâ Osmanlı'nın bir parçası olsa da Osmanlı bundan sonra Bulgaristan'ın yönetiminde hiç söz sahibi olmadı (Jelavich, 2006b). Bulgarlar, San Stefano Antlaşması ile belirlenen sınırları da devletin gerçek sınırları olarak hafızalarına kazıdı.

Halil İnalçık, Bulgaristan'ın özerkliğini elde etmesini büyük devletlerin siyasi amaç ve bölge stratejileriyle izaha kalkışmanın yanlış olduğunu belirtmekte ve tarihten silinmeye mahkûm gibi görünen bu halk arasında doğan hakiki bir milli kalkınma hareketine bağlı olduğunu söylemektedir (İnalçık, 1991). İnalçık'ın belirttiği ve bu çalışmada da ele alındığı

¹⁰ Düzenli ordu olmadığı için söz konusu isyan başıbozuklar ve Çerkezler kullanılarak bastırıldı. İsyana sivil Müslümanların katliamıyla başladı. Buna cevap olarak ise Osmanlı başıbozukları şiddet içeren metotlar kullandı. İsyanda hayatını kaybedenlerin sayısı kaynaklara göre değişmektedir. Bulgarlar 30,000 ile 100,000 arası tahminde bulunurken, Osmanlı hükümeti 3,000 üzerinde olduğunu belirtmiştir. En iyi tahminler ise muhtemelen, 12,000 ile 15,000 arası değişen İngiliz ve ABD tahminleridir (Jelavich, 2006a).

¹¹ Bulgarlar, Osmanlı tarafından yayınlanan 1870 Eksarhlık Fermanı ile Osmanlı tarafından resmen ayrı bir millet olarak tanınırken; Berlin Antlaşması ile de uluslararası arenada siyasi müstakil olarak tanınmıştır (İnalçık, 1991).

¹² Bulgar Prenslığı'ne bırakılmasından vazgeçilen bölgelerden Makedonya ve Ege Trakya'sı doğrudan, Güney Bulgaristan (Doğu Rumeli) ise özerk bir vilayete dönüştürülerek Osmanlı'ya bırakılmıştır.

üzere Bulgarların milli kalkınma hareketi (özellikle eğitim, ekonomi ve kültür alanında) Bulgar ulusal bilincinin gelişimi ve ardından da özerkliğin elde edilmesinde çok önemli bir rol oynamıştır.

4- Özerk Bulgaristan

Özerklik süresince Osmanlı'dan bağımsız bir devlete sahipmiş gibi hareket eden Bulgarlar ülkelerinin gelişimi için oldukça önemli girişimlerde bulundu. Bu girişimlerden ilki anayasa oluşturmaya yönelikti. Anayasanın oluşturulmasında dönemin en demokratik ve çağdaş anayasalarından biri olan Belçika anayasası model alındı. Uygulamaya konulan anayasa, alıșılmamış derecede eşitlikçiydi. Fakat yasama ve yürütme arasında çıkar çatışmasına neden oldu. Nitekim kurumsal istikrarsızlık politik devamlılığın altını kazdı ve bürokrasinin siyasallaşmasını teşvik etti (Dimitrov, 2001).

Bulgarların girişimlerinden ikincisi, ekonominin geliştirilmesi ve bağımsızlığına yönelikti. Başbakan Stefan Stambolov'un¹³ (Bulgaristan'ın Bismarck'ı olarak anılmaktadır.) girişimiyle 1887 yılında ulusal parlamento, Bulgaristan'ın diğer devletlerle ticaret antlaşması yapmasına izin veren yasayı onayladı. Birkaç yıl içerisinde de Batı Avrupa'nın büyük devletleriyle antlaşmalar imzalandı. Gelişen ticaretten kendi ekonomilerinin zarar görmemesi için de ülkenin kilit endüstrilerine yönelik korumacı tedbirler alındı (Dimitrov, 2001).

Bulgarların girişimlerinden üçüncüsü, ulusal eğitimi geliştirmeye yönelikti. Stambolov eğitim alanında da önemli girişimlerde bulundu. Bu bağlamda 1888 yılında, birleşik ulusal eğitim sistemini kurdu. Bu süreçte eğitim, Bulgaristan'da bir başarı hikâyesine dönüştü ve 1879-1910 yılları arasında Bulgaristan'daki öğrenci sayısı 5 kat arttı. Öyle ki, 1912 yılında gerçekleşen Birinci Balkan Savaşı'nda Bulgar askerlerinin %65'i okuma ve yazma biliyordu. Bu oran ise diğer Balkan ordularındaki okur-yazar oranlarını aşıyordu (Dimitrov, 2001).

Bu süreçte, Bulgarların en önemli meselelerinden biri de dışişleri oldu. Bulgar dış politikasının en önemli hedefi resmi olarak bağımsızlığa ve San Stefona sınırlarına ulaşma olarak belirlendi.¹⁴ Bulgaristan diğer devletlerle diplomatik ilişkiler de kurdu. Osmanlı ise bu durum karşısında iç ve dış politikada nüfuzunu ortaya koyamadı.

Bu süreçte Bulgaristan açısından yaşanan belki de en önemli gelişme Bulgaristan'ın, Berlin Antlaşması'yla Bulgarlara verilmesinden vazgeçilen ve Osmanlı'ya bağlı özerk bir vilayete dönüştürülen Doğu Rumeli ile birleşmesi oldu. Doğu Rumeli'de 1885 yılında,

¹³ 1896 ve 1894 yılları arasında Başbakanlık görevini yürüten Stambolov, Rusya karşıtı bir politika izlemiştir. Öyle ki, Stambolov hükümeti döneminde Rusya'nın Sofya'da temsilcisi bulunmamıştır (Monroe, 1914).

¹⁴ Bulgar toprakları, özellikle Türk boğazlarına ve İstanbul'a yakınlığı nedeniyle Rusya için stratejik bir öneme sahipti. Bu nedenle Rusya, Bulgar Prensiğini Rus çıkarları için ileri bir karakol yapma konusunda kararlıydı (Jelavich ve Jelavich, 2000). Öyle ki, ilk Bulgar hükümeti Rusya'nın sorumluluğunda kurulmuş ve Rusya, Bulgar hükümetlerini nüfuzunda buldurmaya çalışmıştı. Bulgaristan ise bağımsızlığa ve San Stefano Antlaşması ile belirlenen sınırlara ulaşmak için Rusya'ya güveniyordu. Her ne kadar Rusya'ya güvenme politikası Stambolov'un başbakanlığı döneminde terk edilmiş olsa da 1894 yılında Rus Çarı III. Aleksandr'ın hayatını kaybetmesinin ardından yerine II Nikola'nın geçmesiyle Bulgar Prensi Ferdinand tarafından yeniden takip edilmek istendi. Bu nedenle Ferdinand, aynı yıl içerisinde Stambolov'u başbakanlık görevinden uzaklaştırdı (Armaoğlu, 2020).

başarıyla sonuçlanan bir isyan çıktı ve Bulgar Prensiği ile birleşildiği açıklandı. Balkanlardaki güç dengesinin bozulmasını istemeyen Sırbistan her ne kadar Bulgaristan'a savaş ilan edip Bulgaristan'ı işgale başladyısa da mağlubiyetle ayrıldı (Jelavich ve Jelavich 2000). Ve nihayetinde de birleşme Osmanlı ve diğer devletlerce tanındı. Artık sıra geri kalan diğer bölgelerdeydi.

5- Bağımsız Bulgaristan

Bulgarlar, Osmanlı'da 1908 yılında gerçekleşen Jön Türk Devrimi'nin yarattığı kargaşadan yararlanarak 5 Ekim 1908 tarihinde bağımsızlıklarını ilan etti. Ardından da Bulgar prensliği krallığa dönüştürüldü. Elde edilen bağımsızlıkla birlikte Bulgar dış politikasının en önemli hedefi *San Stefano Antlaşması ile belirlenen sınırlara ulaşmak* oldu. Bunun için de *milliyetçiliğe* ve *genişlemeciliğe* dayalı *militarist* ve *revizyonist* bir dış politika izlendi.

Bulgar yöneticiler, izlenen revizyonist dış politika çerçevesinde diğer Balkan devletleriyle iş birliğine giderek 1912 yılında Osmanlı'ya savaş açtı. *Birinci Balkan Savaşı* olarak adlandırılan bu savaş neticesinde Bulgaristan, topraklarını genişletmeyi başardı. 1913 yılının Haziran ayına gelindiğinde ise, zafer kazanabileceklerine inanarak, saldırı tehlikesi sezilen Birinci Balkan Savaşı'ndaki müttefiklerinden Yunanistan ve Sırbistan'a savaş açtı. Böylece *İkinci Balkan Savaşı* olarak adlandırılan savaş başladı ve Bulgaristan, kendisini Romanya, Karadağ ve Osmanlı ile de savaşır halde buldu. Fakat Bulgaristan bu savaştan tam bir mağlubiyetle ayrıldı ve Birinci Balkan Savaşı'nda elde ettiği tüm kazanımlarının hemen hepsini kaybetti.

İkinci Balkan Savaşı sonrası Bulgar yöneticiler, alınan yenilgiyi telafi etmek ve etraflarındaki kuşatmanın üstesinden gelmek için dünyanın ve bölgenin yükselen gücü Almanya ile ittifak kurma yoluna gittiler. Fakat bu ittifak Bulgar yöneticilerinin beklentileri aksine daha büyük bir felakete yol açacaktı. Bulgaristan bir süre tarafsız kaldıktan sonra 1915 yılının Ekim ayında Sırbistan'a savaş açarak Almanya'nın yanında *Birinci Dünya Savaşı*'na katıldı. Ancak Bulgaristan, üç yıl sürdürdüğü bu savaştan da mağlup ayrıldı. 27 Kasım 1919 tarihinde imzalanan *Neuilly Barış Antlaşması*'yla da Güney Dobruca'yı Romanya'ya, Batı Trakya'da Gümülcine ve Dedeağaç'ı Yunanistan'a ve Tsaribrod ile Sturmitsa bölgesini Yugoslavya'ya bıraktı. Batı Trakya'nın elden çıkması Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne olan kıyısını kaybetmesi anlamına geliyordu. Ayrıca ordusunun 25,000 kişiden oluşmasını, deniz ve hava kuvvetlerinin bulunmamasını, zorunlu askerliğin kaldırılmasını ve tamirat borcu olarak 1920 yılında başlamak üzere 37 yılda 2,250,000 (tutarına denk gelen altın karşılığında) Frank ödemeyi de kabul etti (Armaoğlu, 2018). Dolayısıyla sınırlarını genişletmeyi hedefleyen Bulgaristan, Birinci Dünya Savaşı'na katılmakla mevcut topraklarının bir kısmını kaybetmek durumunda kalmıştı.

Bulgaristan, iki savaş arası dönemde ise genellikle Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı travmatik etkiyi atlatmaya çalıştı. Birinci Dünya Savaşı'nda verilen mücadele ve bu mücadelenin sonunda alınan başarısızlık ülke içerisinde siyasal ve sosyal ayrışmayı arttırmış ve halk desteğinin büyük bir hızla sol partilere kaymasına neden olmuştu. Bu ayrışma

çerçevesinde Aleksandar Stamboliyski¹⁵ önderliğindeki *Zirai Birlik* güçlendi¹⁶ ve ilk seçimlerde kesin bir zafer kazanarak hükümeti kurdu.¹⁷ Fakat 1923 yılına gelindiğinde, Zirai Birlik hükümetine yönelik bir darbe gerçekleştirildi ve 1934 yılına kadar çeşitli hükümetler iş başına geldi. 1934 yılında ise başka bir darbe gerçekleştirildi. Darbe hükümeti tarafından 1879 tarihli anayasa feshedildi, Fransa ile yakın ilişkiler hedeflendi ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile resmi ilişki kuruldu (Jelavich, 2006b). Ancak darbeciler arasında fikir ayrılıkları vardı. Bu durumdan yararlanan Bulgaristan Çar'ı III. Boris¹⁸ 1935 yılında kansız bir darbe ile iktidarı ele geçirdi. İki savaş arası dönem III. Boris yönetimi altında sona erdi. III. Boris, bu süreçte ülkeyi siyasi partisiz ve seçkin ve bürokratlardan oluşan küçük komiteler aracılığıyla yönetti.

1930'larda, Nazi Almanyası'nın yükselişi hâlâ hafızalarında olan revizyonist hedefleri Bulgaristan için yeniden olası kıldı. Almanya Bulgaristan açısından, güvenliğinin artırılması ve tarım ihracının genişlemesinde de ek avantajlara yaratıyordu. Üstelik Bulgaristan'a silah sağlama konusunda da gönüllüydü. Bu nedenlerle, yöneticiler dâhil Bulgarların bir kısmı Almanya sayesinde hedeflerine ulaşabileceklerine inanmışlardı. Ancak bu görüşlerin aksine, III. Boris daha temkinli bir politika yürütülmesi gerektiğini savunuyordu. Bu nedenle Almanya lideri Adolf Hitler'i takip etmede gönülsüz davranıyor ve Almanya'ya bağlanmadan iyi ilişkilerin geliştirilmesini savunuyordu. Fakat 1941 yılında Almanya'nın Balkanlarda ilerleme kararı alması, III. Boris'in savaşa katılma konusunda Almanya'ya kaçamak cevaplar vermesini olanaksız kıldı ve Bulgaristan 1 Mart 1941 tarihinde Üçlü Pakt'a (*Tripatite Pact*) dâhil oldu (Dimitrov, 2001). Böylece *İkinci Dünya Savaşı*'na katılan Bulgaristan, gerçek sınırları içerisinde gördüğü Makedonya ve Trakya'yı işgal etti. 1941 yılının Mayıs ayında ise bu bölgeleri ilhak ettiğini ilan etti.¹⁹ Bulgaristan bu süreçte Balkanların en güçlü devleti haline gelmişti. Adeta Bulgarların rüyası gerçek olmuştu.

Bulgaristan'ın İkinci Dünya Savaşı'na sınırlı derecede katılması konusunda oldukça dikkatli olan III. Boris, SSCB'ye savaş ilan etmekten kaçındı. Balkan tarihçisi Barbara Jelavich'in belirttiğine göre (2006b, s. 270), Bulgarlarda bir Rus sempatisi vardı ve Almanlar da bunun farkına varmıştı. Gerçekten de 1877-78 Savaşı, Ayastefanos Antlaşması ve Berlin

¹⁵ Stamboliyski, Bulgaristan'ın Birinci Dünya Savaşı'na katılmasına karşı çıktığı için hapse atılmış ve Birinci Dünya Savaşı süresince hapiste kalmıştır. Savaş sonrasında ise serbest bırakılmıştır.

¹⁶ Yine bu ayrışma çerçevesinde güçlenen bir diğer parti ise, Zirai Birlik kadar olmasa da Komünist Parti'ydi.

¹⁷ İki savaş arası dönemde Bulgar dış politikası ile ilgili yaşanan önemli gelişmelerden biri Stamboliyski hükümeti tarafından Bulgaristan'ın Milletler Cemiyeti'ne üye (1920) yapılmasıydı.

¹⁸ Boris'in (1918 yılında tahta çıkmıştır) isminin önündeki 'III.' sıfatı Orta Çağ'da kurulan Bulgar imparatorluklarıyla bir bağ olduğunu ima ediyordu. Çünkü; I. Boris ve II. Boris, Birinci Bulgar İmparatorluğu'nun liderleriydi.

¹⁹ Bulgaristan, burada yaşayan insanlar arasında güven kazanmak ve onları Bulgar olduğuna ikna etmek için çok büyük bir propaganda çabası içerisine girdi. Bu bağlamda; yaklaşık olarak 8,000 civarında okul, bir tane kütüphane, bir tane ulusal tiyatro ve bir tane de üniversite açtı. Bu kurumların her biri şüphesiz Makedonya ve Trakya'nın Bulgarlaştırılması için birer araç haline geldi. Bulgaristan ayrıca, Trakya'nın işgalinden sonra Yunan okulları ve diğer kamu kurumlarını da kapattı. Bulgarların benimsedikleri katı yöntem nedeniyle 1941 yılında Trakya ve Makedonya'da bir isyan patlak verdi. İsyanın bastırılması sırasında ise 15,000 Yunanlı öldürüldü ve hem Trakya'da hem de Makedonya'da Yunanlılar sınır dışı edildi (Jelavich, 2006b).

Konferansı sürecinden sonra, bu süreçte doğrudan rol oynayan Ruslara karşı büyük bir yakınlık duyulmaya başlanmıştı (Uzgel, 2018). Öyle ki, Alman hükümeti ilerleyen dönemde Bulgaristan'dan savaş ilan etmese bile SSCB ile olan ilişkilerde daha sert olmasını istemişse de Bulgar liderler bu isteği geri çevirmiştir (Jelavich, 2006b). Ancak, varlığı sistemi bir arada tutabilmek için gerekli olan, III. Boris geçirdiği kalp krizi nedeniyle 1943 yılının Ağustos ayında hayatını kaybetti.²⁰ Hükümet bu olay nedeniyle bir tür kriz içerisine girdi. Savaşta durum ise Bulgaristan'ın aleyhine gelişmeye başlamıştı. Kurulan zayıf hükümetler yaşanması muhtemel bir felaketi önlemeye çalıştı. Bu bağlamda, daha önce savaş ilan edilen İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile savaşta olunmadığı açıklandı. Fakat bu açıklama Bulgaristan'ı kurtaramadı. Bulgarlar her ne kadar kendileriyle savaş halinde olmadıkları için SSCB'den bir işgal hareketi beklemede SSCB, 5 Eylül 1944 tarihinde Bulgaristan'a savaş ilan etti ve 8 Eylül 1944 tarihinde de Bulgaristan'ı işgale başladı (Crampton, 2005). Çaresiz kalan Bulgar hükümeti ise askerlerine direnç göstermeme emri verdi. Nihayetinde de aynı gün taraflar arasında ateşkes ilan edildi. Altı çizilmesi gereken nokta ise işgal ettiği diğer devletlerdeki tutumuna oranla Kızıl Ordu'nun Bulgaristan'da daha duyarlı hareket etmesidir. Bu durum, iki taraf arasında ileriki süreçte yaşanacak olan sıkı ilişkilerin zemininin oluşmasında önemli bir paya sahiptir.

6- Sosyalist Rejim

İşgalinin ertesi günü (9 Eylül 1944) Bulgaristan'da bir darbe gerçekleşti. Söz konusu bu darbe, modern Bulgar tarihinin önemli kırılma noktalarından biri oldu. Nitekim Bulgaristan'ın özerkliğini kazanmasından bu tarihe kadar ülkede gelişen ekonomik, siyasal ve sosyal sistemin yadsınmasına ve tamamen yeni bir düzenin inşasına başlanmasına neden oldu (Dimitrov, 2001).

Gerçekleştirilen darbenin ardından SSCB, yeni hükümeti sosyal demokratlar, sosyalistler, çiftçiler ve çoğunluğu komünistlerden oluşan *Anavatan Cephesi'*ne kurdurdu (Sander, 1969). Adalet bakanlığı ve içişleri bakanlığı da *Komünist Parti'*ye²¹ verildi. Yalnız; bu durum, Bulgaristan için savaşın sonu değildi. Nitekim Bulgar askerleri SSCB'nin talebi üzerine Kızıl Ordu'ya katılarak Almanlara karşı ilerleyişe geçti.

Bu süreçte, Bulgaristan ile Yugoslavya arasında bir federasyonun oluşturulması da gündeme gelmişti. Bu konuda taraflar 1944 yılının Kasım ayında Sofya'da görüşmelere başladı. Görüşmelerde Yugoslavya, önce Bulgar ve Yugoslav Makedonların birleştirilmesini, sonra Bulgaristan'ın yedinci federal cumhuriyet olarak Yugoslavya'ya katılmasını önermişti.

²⁰ Bulgarlar, III. Boris'in Almanlar tarafından zehirlendiğini düşünmeye başlamıştı. Bu nedenle, Kral'ın ölümü Bulgarlar üzerindeki Alman etkisini azaltan bir durum olarak gelişti (Jelavich, 2006b).

²¹ Nazi Almanyası'nın SSCB'yi işgalinden sonra Komünist Parti tarafından Bulgaristan'da silahlı bir direniş örgütlenmişti. Ancak bu direniş Yugoslavya'daki direniş kadar güçlü değildi. Silah ve deneyim eksikliği bulunan bu direnişçilerin sayısı da çok azdı. Dolayısıyla da küçük silahlı gruplardan oluşuyorlardı. Zaten; Komünist Parti'nin üye sayısı 1934 yılında 30,000-35,000 iken, 1941 yılında 10,600'e kadar düşmüştü. Komünist Parti'nin gençlik organizasyonu ise nispeten daha iyi durumdaydı ve 19,000 civarında üyesi vardı (Oren, 1971). Ancak, savaş süresince Komünist Parti'nin çok sayıda üyesi tutuklanmış ve öldürülmüştü. Ayrıca, belirtmek gerekir ki Bulgar komünistler de Makedonya halkının Bulgar olduğuna inanmışlardı.

Bulgaristan ise eşitlik esasına dayanan bir birlik ya da buna geçmeden önce iki ülke arasında çok sıkı bir ittifak kurulmasını önermiştir. Ancak, gerçekleştirilen görüşmelerde konu üzerinde bir ilerleme sağlanamadı. Bunun üzerine görüşmeler Moskova'ya taşındı, fakat yine konu üzerinde herhangi bir ilerleme sağlanamadı (Sander, 1969).

Bulgaristan'da gelişmeler hızla yaşanmaya devam etti. 1946 yılının Eylül ayında, monarşinin terk edilmesine yönelik gerçekleştirilen referandumun ardından, *Halk Cumhuriyeti* ilan edildi. Aynı yılın Ekim ayında ise genel seçimler gerçekleştirildi. Baskı altında gerçekleştirilen bu seçimleri Anavatan Cephesi kazandı. Nikola Petkov yönetimindeki Zirai Birlik de oyların yaklaşık üçte birini alarak muhalefeti oluşturdu. Parlamente'ye giren Petkov komünist liderliğe açıkça meydan okudu. Ancak 10 Şubat 1947 tarihinde Paris Barış Antlaşması'nın imzalanması sonrasında komünistler muhalefete karşı harekete geçti.²² Bunun sonucunda 1947 yılının Eylül ayında Petkov idam edildi. 1947 yılının sonlarına gelindiğinde Bulgaristan artık tamamen, komünizme geçiş aşaması olan sosyalizmin egemenliği altındaydı ve yeni anayasa yürürlüğe konulmuştu.

Josef Stalin yanlısı komünistlerin Bulgaristan'da hâkimiyeti ele geçirmesiyle birlikte Bulgaristan, SSCB ile neredeyse tamamen uyumlu iç ve dış politika izlemeye başladı. Bu çerçevede Bulgaristan, SSCB'nin önderliklerini yaptığı siyasi yapılanma KOMİNFÖRM'un (1947), ekonomik yapılanma COMECON'un (1949) ve askeri yapılanma Varşova Paktı'nın (1955) kurucu üyelerinden biri oldu.²³ Ayrıca yine, önderliğini SSCB'nin yaptığı Doğu Bloku'nun en sadık üyelerinden de biri oldu.

Bulgaristan, Doğu Bloku devletleri içerisinde kendisini SSCB'nin yanına en fazla konumlandıran devlet oldu. Stalin'in hayatını kaybetmesinden sonra da bu konumu sürdürüldü ve iç ve dış politikada SSCB ile uyumlu bir politika izlenmeye devam edildi. Bulgaristan, SSCB'ye o kadar yakın konumlanmıştı ki SSCB'nin iç ve dış politikasında yaşanan gelişmeler direkt olarak Bulgaristan'a yansiyordu. Örneğin, Stalin'den boşalan Komünist Parti genel sekreterliğini Stalinist politika karşıtı Nikita Kruşçev'in devralması direkt olarak Bulgaristan'a da yansdı. Bunun sonucunda, Stalin'e yakınlığı ile bilinen Vulko Chervenkov (Bulgaristan) Komünist Parti genel sekreterliği görevini Kruşçev'e yakınlığıyla bilinen Todor Zhivkov'a devretti.²⁴ Bir başka örnek ise SSCB ve Çin arasındaki anlaşmazlığın Bulgaristan'a yansmasıydı. 1958-63 yılları arasında hayata geçirilmesi planlanan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın başarılı olması için Bulgar yöneticiler, ekonomik ve sosyal açıdan

²² Bulgaristan, daha önce Romanya'ya kaybettiği Güney Dobruca'yı İkinci Dünya Savaşı sırasında imzalanan *Krayova Antlaşması* ile geri almıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Paris Antlaşması ile de buranın Bulgaristan'da kalmasına karar verilmiştir.

²³ Ayrıca, Bulgaristan, NATO üyesi Türkiye'nin Soğuk Savaş ile Bulgaristan'ın ana düşmanlarından biri haline gelmesiyle ülkeden mümkün olduğunca çok sayıda Türk azınlığı çıkarmak için de girişimlerde bulundu. Yalnız, belirtmek gerekir ki Türk azınlığın ülkeden gönderilmesini yalnızca bu nedene bağlamak son derece hatalı bir analiz olur. Bulgaristan'ın bu girişimi aynı zamanda Bulgar hükümetlerinin on yıllardır sürdürmüş olduğu *ülkenin diğer etnik gruplardan temizlenmesi* stratejisinin de bir parçasıydı.

²⁴ Kendisini Kruşçev'e sevdirmeyi başaran Zhivkov, Kruşçev'in halefi Leonid Brejnev'e de kendisini sevdirmeyi başarmış ve koltuğunu sağlamlaştırmıştır (Crampton, 2002). Zhivkov, 1962 yılında Başbakanlık görevini de üstlenmiştir.

kendilerine benzer özellik taşıyan Çin'e ziyarette bulunmuşlardı. Ancak Çin ve SSCB arasında yaşanan çatlağın belirginleşmesi üzerine Bulgaristan, Çin ile geliştirilmesi muhtemel ilişkilerini durdurdu.

7- Sosyalist Rejimin Çöküşü / Liberal Rejimin Kurulması

1985 yılında SSCB'de Komünist Parti genel sekreterliği görevini devralan Mihail Garbaçov, izlediği politikayla sosyalist rejimleri ve SSCB'yi beklenmeyen ani bir çöküşe sürükledi. Bu durum Bulgaristan'a da yansdı ve sosyalist rejim çökmeye başladı. Yalnız, belirtmek gerekir ki bu sürece kadar rejime ve izlenen dış politikaya yönelik Bulgaristan içerisinde herhangi bir ciddi eylem gerçekleşmemişti. Fakat sosyalist rejimin ekonomik ve iç politik nedenlerle gerilemeye başladığı bir gerçektir.

Bu süreçte yıllardır iktidarda bulunan Zhivkov, 10 Kasım 1989 tarihinde Komünist Parti'den ve devlet idaresindeki pozisyonundan ayrıldı. Zhivkov'a yakın kişiler de Komünist Parti'den tasfiye edildi. Bu kişilerin yerine reformist kimlikleriyle ön plana çıkan kişiler getirildi. Zhivkov'dan boşalan Komünist Parti genel sekreterliği görevini ise uzun yıllardır dışişleri bakanı görevinde bulunan ve devlet içerisindeki gücünü korumak isteyen Petar Mladenov devraldı. Komünist Parti'nin karar alıcı yapısını artık Zhivkov karşıtı reformistler kontrol etmeye başlamıştı. Böylece, Bulgaristan'da liberalizme geçiş süreci de başlamış oluyordu. 11-13 Aralık tarihlerinde gerçekleştirilen Komünist Parti merkez komite toplantısında da Zhivkov'un kendisi ve Zhivkov'un daha önceden almış olduğu kararlar kınandığı gibi, Komünist Parti'nin ülke yönetimindeki liderliğini garanti altına alan anayasanın 1. maddesinin yürürlükten kaldırılması kararı alındı. Ancak ertesi gün olan 14 Aralık 1989 tarihinde, sosyalist rejime antipati besleyen ve liberal demokratik bir sisteme geçilmesini savunan *Demokratik Güçler Birliği*²⁵ (Union Democratic Forces - UDF) öncülüğünde gösteriler düzenlendi. Bu gösteriler Komünist Parti ile UDF arasında yuvarlak masa etrafında ülke sorunlarının tartışılması kararı alınmasıyla neticelendi.²⁶ Yuvarlak masada ekonomi dâhil birçok konu ele alındı. Ancak ele alınan konuların en önemlisi, yeni bir anayasa yapılabilmesi için demokratik genel seçimlerin gerçekleştirilmesiydi. Bu bağlamda genel seçim tarihi belirlendi.

Nihayetinde, 1990 yılının Haziran ayında çok partili genel seçimler gerçekleştirildi. Seçimlere katılım oranı %90'ın üzerindediydi. Seçimlerde bazı aksaklıklar yaşanmıştı, ama uluslararası gözlemciler seçimlerin tamamının özgür bir şekilde yapıldığını duyurdu. Seçim sonuçları da tüm partiler tarafından kabul edildi. Seçimlerde, *Bulgaristan Sosyalist Partisi*²⁷ (BSP) oyların %47,15'ini aldı ve parlamentoda sandalye çoğunluğunu elde etti (International Delegation Report, 1990).

²⁵ UDF; çevrecilerden, muhalif entelektüellerden, sendikacıardan ve 1948 öncesi Demokrat Parti savunucularından oluşuyordu.

²⁶ Komünist liderleri bu kararları almaya zorlayan şey, yurtdışında komünizme karşı gerçekleştirilen gösterilerin (Doğu Almanya ve Çekoslovakya'da gerçekleştirilen tehlikeli gösteriler) sert bir biçimde Bulgaristan'a yansımalarından endişe duymalarıydı.

²⁷ Seçimlerden önce Komünist Parti'nin adı *Bulgaristan Sosyalist Partisi* olarak değiştirilmiştir.

Bulgaristan'da yaşanan gelişmeler bunlarla sınırlı kalmadı. 1 Ağustos 1990 tarihinde UDF'nin önemli ismi Jelyü Zhelev, parlamento tarafından cumhurbaşkanı seçildi. 15 Kasım 1990 tarihinde, *Bulgaristan Halk Cumhuriyeti* olan devletin ismi *Bulgaristan Cumhuriyeti* olarak değiştirildi. 12 Temmuz 1991 tarihinde ise yeni bir anayasa kabul edildi. Böylece, Bulgaristan'daki sosyalist rejim tamamen yerini liberal rejime bırakmıştı.

Ancak, Bulgaristan yaklaşık yedi yıl boyunca hükümet krizleri ve ekonomik kriz ile uğraşmak zorunda kalacaktı. Bu süreçte kurulan hükümetler şunlardı: BSP-Lukanov hükümeti (1990), partisiz-Popov hükümeti (1990-1991), UDF-Dimitrov hükümeti (1991-1992), partisiz-Berov hükümeti (1992-1994), vekâleten-İndzhova hükümeti (1994-1995), BSP-Videnov hükümeti (1995-1997), partisiz-Sofianski Hükümeti (1997). Nihayetinde, 1997 yılında kurulan UDF-Kostov hükümeti (1997-2001) ile ülkede siyasal istikrar sağlandı ve özellikle ekonomik alanda ve Batı ile ilişkilerde önemli ilerlemeler kat edildi.

8- Batı Ortaklığı: AB ve NATO Üyeliği

Yaklaşık yarım asır boyunca SSCB ile uyumlu iç ve dış politika izleyen ve Doğu Bloku'nun güvenlik şemsiyesi Varşova Paktı'nın bir parçası olan Bulgaristan, sosyalist rejimlerin çökmeye ve SSCB'nin zayıflamaya başlamasıyla birlikte yeni bir müttefiklik arayışı içerisine girdi. Bu arayış neticesinde Bulgaristan, yönünü Batı'ya çevirmeye başladı. Göreve gelen tüm hükümetlerce Batı devletleri ve *Avrupa Birliği* (AB) ile olan ilişkilere oldukça önem verildi. Öyle ki, yeni dönemde Bulgar dış politikasının en önemli hedefi *Avrupa'ya dönüş* oldu. Dış politikadaki denge unsuru ekseninde Rusya Federasyonu ve *Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü* (North Atlantic Treaty Organization – NATO) ile ilişkilere verilen önem ise göreve gelen hükümetler arasında farklılık gösterdi.

8.1- Bulgaristan'ın AB'ye Üyeliği

Yeni dönemde Bulgar yöneticiler; *Avrupa Topluluğu*'nu (AT), özellikle ekonomik ve siyasal dönüşüm bakımından anahtar Batı kurumu olarak tanımladı. AT üzerindeki bu fikir birliği Bulgaristan'daki tüm siyasi partilerin üzerinde tamamen uzlaşabildikleri yalnızca birkaç meseleden biriydi. Çünkü AT, ekonomik refahlık ve yapısal modernizasyon için ana ve doğru yol (*high road*) olarak görülüyordu (Dimitrov, 2001).

Sosyalist rejim sonrası Bulgaristan'ın AT ile olan ilişkileri dört evreye ayrılmaktadır.²⁸ Birinci evre, 1990 yılının Mayıs ayında taraflar arasında imzalanan ticaret antlaşmasıyla başladı. Bu antlaşma, sosyalist Andrei Lukanov hükümeti tarafından müzakere edilmişti ve Lukanov hükümeti antlaşmayı özellikle Bulgaristan ekonomisinin Batı'ya yeniden uyum sağlaması bakımından bir hayli önemli görmüştü. İkinci evre, 8 Mart 1993 tarihinde taraflar arasında ortaklık antlaşmasının imzalanmasıyla başladı. Her ne kadar zorluklar yaşanmış olsa da söz konusu antlaşma Bulgaristan için oldukça olumlu etkiler yarattı. Öyle ki bu süreçte

²⁸ AB ile resmi ilişkiler 1988 yılının Ağustos ayında, yani sosyalist rejim henüz çökmeden kurulmuştu.

AB²⁹, Bulgaristan'a uyguladığı endüstri, metal ve tekstil ithalatı kısıtlamasını kaldırdı. Dolayısıyla da Bulgaristan'ın AB'ye ihracatı arttı. Böylece, ekonomik sıkıntı yaşayan ülkeye para akışı sağlandı.

Aslında AB'nin de Bulgaristan dâhil Orta ve Doğu Avrupa devletlerine bu devletlerin sahip olduğu jeopolitik konum nedeniyle ilgisi vardı. AB, Moskova'nın bu bölgelerde kaybettiği nüfuzunu yeniden kazanmaya yöneleceğinden endişe duyuyordu. Böyle bir durumda hem Rus nüfuzu Avrupa'ya yeniden sızmış hem de potansiyel ekonomik pazarlar kaybedilmiş olacaktı. AB'nin başka bir endişesi ise AB'nin kıyısı olan söz konusu bu bölgelerde özellikle etnik ve dini nedenlerle yaşanacak olası çatışmaların doğuracağı istikrarsızlıklardı. Şüphesiz ki tüm bunlar özellikle siyasi, ekonomik ve güvenlik bakımından AB'yi oldukça olumsuz etkileyecekti. En nihayetinde de AB bir Avrupa projesiydi ve bu bölgeler de Avrupa'nın bir parçasıydı (Avrupa projesi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Özdemir, 2012). Tüm bu nedenlerle AB, bu devletlerin bazılarıyla üyelik müzakerelerine başlamıştı. Ancak bu süreçte Bulgaristan siyasi ve ekonomik kriz içerisindeydi. Bu nedenle de Bulgaristan, AB üyeliği için gerekli koşulları yerine getiremedi ve AB'nin Soğuk Savaş sonrası ilk üyelik müzakereleri dalgasında yer alamadı.

UDF lideri Kostov'un 1997 yılında yeni hükümeti kurmasıyla birlikte Bulgaristan'da durum değişti. UDF hükümeti siyasi ve ekonomik istikrar sağlamakla kalmadı, aynı zamanda yıllardır ertelenen yapısal reformları da başlattı. 1999 yılında yaşanan *Kosova Krizi* de Bulgaristan'ın AB'ye üye olma sürecinin hızlanmasına yardımcı oldu. Çünkü bu kriz Batı Avrupalı yönetimlere bölgenin ihmalinin ortaya çıkarabileceği muhtemel sonuçları *Bosna Krizi*'nden sonra bir kez daha göstermişti. Bu nedenle Batı Avrupalı yönetimler reformist hükümetlere birtakım teşvikler sunarak söz konusu ihmalin üstesinden gelmeye ve böyle bir kriz durumunun bir daha yaşanmasına engel olmaya çalıştı. Bu çerçevede AB tarafından 2000 yılında Bulgaristan'a üyelik müzakerelerine başlanmasına yönelik bir davet gönderildi. Söz konusu davetin Bulgaristan tarafından kabul edilmesi ve taraflar arasında üyelik müzakerelerinin başlamasıyla Bulgaristan'ın AB ile olan ilişkilerinde üçüncü evre başladı.

Gerçekleştirilen müzakereler sonucunda Bulgaristan 1 Ocak 2007 tarihinde AB'ye üye oldu. Böylece Bulgaristan'ın AB ile olan ilişkilerinde ve genel perspektifte Bulgar dış politikasının özellikle siyasi ve iktisadi zeminde Batı Avrupalı diğer ülkelerle eşit bir statüye sahip olma vizyonu da gerçekleşmiş oldu.

8.2- Bulgaristan'ın NATO'ya Üyeliği

AB ile ilişkilerin geliştirilmesine yönelik uzlaşımın aksine, NATO ile ilişkilerin geliştirilmesi Bulgaristan'da yoğun siyasi tartışmalara neden oldu.

AB'nin olduğu gibi NATO'nun da Moskova'nın bölgede kaybettiği nüfuzunu yeniden kazanmaya yöneleceği endişesi vardı. Bu nedenle de NATO'nun Bulgaristan dâhil Orta ve

²⁹ 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Avrupa Topluluğu'nun adı Avrupa Birliği olarak değiştirilmiştir.

Doğu Avrupa devletlerinin NATO şemsiyesine dâhil edilmesine yönelik bir stratejik hedefi vardı. Bu vizyon, NATO'nun 1990 yılının Haziran ayında gerçekleştirmiş olduğu *Londra Zirvesi* sonucunda yayınlanan deklarasyonda ortaya konulmuştu. Bu deklarasyonla içerisinde Bulgaristan'ın da bulunduğu Orta ve Doğu Avrupa devletlerine NATO ile düzenli bağlantı kurmak ve iş birliği temeline dayalı yeni bir ilişki tesis etmek için davette bulunuluyordu (NATO El Kitabı, 2001). Bulgaristan söz konusu daveti kabul etti. Öyle ki, Lukanov söz konusu deklarasyonu *Avrupa'daki blok ayrımının üstesinden gelmeye yönelik bir adım* olarak değerlendirmişti (Dimitrov, 2001). Aslında Lukanov'un bu tutumu o süreçteki SSCB'nin ve Varşova Paktı'nın Batı Bloku'na mensup ülkeler ve kurumlarla ilişkilerin geliştirilmesi perspektifine uyumlu bir yaklaşımdı.

Kısa bir süre sonra Bulgar politika yapıcılar, SSCB'nin ve Varşova Paktı'nın azalmakta olan gücünün, Bulgaristan'ın NATO ile bağlantılarını geliştirmesini hem mümkün hem de zorunlu hale getirdiğini düşünmeye başladı. Bunun nedeni de bölgedeki güç dengesinin dağılımına yönelik bir analizden kaynaklıydı: Makedonya dışında tüm komşularına nazaran zayıf olan Bulgaristan, özellikle önemli askeri güce sahip olan NATO üyesi komşuları Türkiye ve Yunanistan karşısında zayıf kalmaya başlamıştı. Bu nedenle parlamentodaki tüm siyasi partileri temsil eden bir grup milletvekili, 14 Kasım 1990 tarihinde, hükümete Bulgaristan'ın hangi şartlar altında NATO üyesi olabileceğinin belirlemesi için görüşmelere başlanması konusunda çağrıda bulunan bir karar taslağı (*draft resolution*) sundu. 1991 yılının Mart ayında ise ulusal güvenlik konusundaki parlamento komisyonu, hükümete, Bulgaristan'ın ittifaka kademel olarak katılmasının ilk adımı olarak NATO ile ikili bir antlaşmanın sonuçlandırılması konusunda görüşme çağrısında bulunan bir karar taslağı hazırladı (Dimitrov, 2001).

Bu süreçte; Başbakan Dimitur Popov, Brüksel'e bir ziyaret gerçekleştirdi. Bu ziyaret sırasında NATO Genel Sekreteri Manfred Hermann Wörner, Popov'a NATO'nun temel önceliğinin Rusya ile iyi ilişkiler sağlamak olduğunu ve Bulgaristan ile ilişkilerin ancak bu bağlamda gelişebileceğini ifade etti. Böylece NATO, Bulgaristan'ın NATO ile ilişkilerini geliştirme ve güçlendirme ümitlerinin çok kısa vadede mümkün olmadığı mesajını vermiş oluyordu. Ancak, 1991 yılının Ağustos ayında SSCB'de sosyalist rejimi korumaya yönelik bir darbe girişiminde bulunulması NATO'nun SSCB militarizmin yeniden canlanma tehlikesi taşıdığını görmesini sağladı. Böylece, NATO izlemiş olduğu politikada değişikliğe giderek, Orta ve Doğu Avrupa devletlerine, yeniden ayağa kalkması ve nüfuz alanını genişletmeye çalışması muhtemel Moskova'ya karşı, bu ülkelerin kaderine terk edilmeyeceğine yönelik güvence verme girişimini başlattı. NATO'nun bu yeni politikası, 1991 yılının Kasım ayında gerçekleştirilen *Roma Zirvesi'*ne de yansdı. Bu bağlamda, Roma Zirvesi'nde NATO bu devletlere kurumsal ilişkilerin kurulması çağrısında bulundu. Ardından, bu devletler arasında yakın kurumsal, hatta samimi, bağların kurulması için *Kuzey Atlantik İş Birliği Konseyi'*ni (KAİK) kurdu (NATO El Kitabı, 2001). Bulgaristan ise KAİK'i güvenlik kaygılarını gündeme taşımak için bir kanal olarak kullandı.

1993 yılının sonlarına gelindiğinde NATO bir adım daha atarak Orta ve Doğu Avrupa devletleriyle daha yakın ilişki kurabilmek için bu devletlerin taleplerinin en azından bir kısmını gidermeye karar verdi. Ancak, söz konusu bu devletlere üyelik teklif etmekten sakındı. Çünkü; ABD, Avrupa'daki zorluklar ile uğraşmakta ve Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa'ya yönelik yeni yüklemeler altına girmekten kaçınıyor ve dolayısıyla gönülsüz davranıyor ve bu zorluklarla uğraşması için AB'yi teşvik ediyordu. Ortaya çıkan ve gittikçe derinleşen Yugoslavya krizi ABD'nin bu yaklaşımını değiştirdi ve NATO'nun söz konusu adımı neticesinde 1994 yılında *Barış İçin Ortaklık Programı* (BİO) başlatıldı ve bu programa Bulgaristan da davet edildi (NATO El Kitabı, 2001). Bu davet Bulgaristan tarafından memnuniyetle karşılandı ve Zhelev³⁰, Bulgaristan'ın BİO'ya katılım antlaşmasını Şubat ayında imzaladı.

Bulgaristan'ın içerisinde olduğu özellikle olumsuz iç koşullar nedeniyle, Zhelev ve destekçilerinin ülke içerisindeki pozisyonları zayıflamaya başlamıştı. Bu süreçte BİO dâhil NATO'nun faydaları ve zararları konusunda ülke içerisinde tartışmalar da yeniden başladı. NATO'ya üye olunmasını istemeyen kesim üç şeyi öne sürüyordu. Bunlardan ilki, Bulgar ordusunun kolay kolay NATO'nun bir parçası olamayacağıydı. Bunun dayanağı ise ordunun silahlarının neredeyse tamamının Varşova Paktı'ndan sağlandığı ve ordunun Batı silahlarıyla yeniden donatılmasının ise ülkeye ağır bir ekonomik yük getireceğiydi. İkincisi, NATO'nun Balkanlarda ne kadar etkili olabileceğiydi. Çünkü NATO üyesi olan Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs meselesi nedeniyle savaşın eşiğine gelmiş ve bu mesele yıllardır çözülememişti. Üçüncüsü ise, NATO üyeliğinin yabancı askeri güçlerin Bulgaristan'da konuşlanması anlamına gelmesi ve bunun da Bulgaristan'ı saldırı için potansiyel hedef haline getirebilmesiydi. Bu tartışmaların altında yatan ve söylenmeyen asıl neden ise Bulgaristan'ın Rusya gibi Ortodoks devletlerle Slav dayanışmasını terk etmemesi gerektiği düşüncesi idi (Dimitrov, 2001).

1995 yılına gelindiğinde NATO da nihayet genişlemeye yönelik faaliyetlere başladı. Bu süreçte, NATO üyeliği üzerinde tartışmalar yaşayan Bulgaristan'ın konumunu netleştirmesi gerekiyordu. Ancak, Bulgaristan'da NATO üyeliğine soğuk bakan sosyalistler iktidardaydı. Bu nedenle de üyelik konusunda önemli bir adım atılmadı. 1997 yılına gelindiğinde ise sosyalist hükümet yerini UDF hükümetine bıraktı. UDF hükümeti ise zaman kaybetmeden, NATO üyeliğini arzuladıklarını deklare etti. 1997 yılının Mayıs ayında parlamento söz konusu bu deklarasyonu sosyalistlerin itirazlarına rağmen onayladı. Parlamento onayının ardından UDF hükümeti, Bulgaristan ordusunda reforma başladı. Ayrıca, Bulgaristan 1999 yılında, yaşanan Kosova Krizi'nde açık bir şekilde NATO'nun yanında yer aldı ve NATO uçaklarının Bulgar hava sahasını kullanmasına izin verdi. Nihayetinde Bulgaristan'ın NATO'ya üyelik

³⁰ Zhelev; 14 Kasım 1991 tarihinde, bir Bulgar devlet başkanının Brüksel'deki NATO karargâhına ilk resmi ziyaretini gerçekleştirmişti. Bu ziyarette Savunma Bakanı ve Dışişleri Bakanı da Zhelev'e eşlik etti. Taraflar arasında gerçekleştirilen görüşmelerde Zhelev, Bulgaristan'ın Körfez Savaşı'nda Irak'a karşı uluslararası ittifakı koşulsuz bir şekilde desteklediğini belirtti. Söz konusu ziyaret herhangi bir antlaşmayla sonuçlandırılmasa da Bulgaristan'ın SSCB'ye olan Slav bağlılığının önemli bir şekilde kırıldığı izlenimini yarattı (Dimitrov, 2001).

girişimleri sonuç verdi ve Bulgaristan, 29 Mart 2004 tarihinde NATO'ya üye oldu. NATO üyeliği de gerek Bulgar dış politikasının güvenlik hedeflerinin gerçekleştirilmesi gerek trans-Atlantik iş birliği zemininde ABD ile ilişkilerin geliştirilmesi noktasında önemli bir kilometre taşı teşkil etmektedir.

Sonuç

Bulgar tarihi düz bir çizgide ilerlememiştir. Öyle ki; Orta Çağ'da ayrı tarihlerde iki farklı devlete sahip olan Bulgarlar, 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde yok olma eşikine bile gelmiştir. Ancak, ulusal bilincin oluşmaya başlamasıyla birlikte bu eşik aşılmamış ve büyük oranda milli kalkınmadaki başarıları sayesinde önce özerkliklerini daha sonra da bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. Bulgarların ulusal bilince geç ulaşmaları ve özerkliklerini geç elde etmelerinde Osmanlı'nın başkenti İstanbul'a yakın olmaları, Osmanlı'nın kalbi sayılan Balkanlarda yer almaları, üzerlerinde asimilasyona yönelik girişimlerde bulunan Yunan komşulara sahip olmaları ve dış dünya ile iletişimlerinin sınırlı olmaları önemli rol oynamıştır.

Özerkliğin elde edilmesiyle, dışişleri Bulgaristan'ın en önemli meselelerinden biri olmuştur. Bulgar dış politikasının en önemli hedefi ise *resmi olarak bağımsızlığa ve San Stefona sınırlarına ulaşma* olmuştur. 1908 yılında resmen bağımsızlığını elde etmesiyle de Bulgaristan, San Stefona sınırlarına ulaşmaya odaklanmıştır. Bu nedenle *milliyetçiliğe ve genişlemeciliğe* dayalı *militarist* ve *revizyonist* bir dış politika izlemiştir. İzlenen bu politika sonucunda Bulgaristan, katıldığı savaşlardan her ne kadar Birinci Balkan Savaşı'ndan zaferle ayrılmış olsa da İkinci Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı'ndan tam bir hüsrarla ayrılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Bulgaristan'da sosyalist rejim kurulmuş ve Bulgaristan yaklaşık yarım asır boyunca neredeyse tamamen SSCB ile uyumlu iç ve dış politika yürütmüştür. Ancak, 1989 yılında sosyalist rejimlerin çökmeye ve SSCB'nin zayıflamaya başlamasıyla birlikte Bulgaristan, yönünü Batı'ya çevirmeye başlamıştır. Nitekim dış politikasının en önemli hedefi *Batı'ya dönüş* olmuştur. İzlenen bu politika sonucunda 2004 yılında Batı'nın en önemli askeri kurumu NATO'ya, 2007 yılında ise Batı'nın en önemli siyasi ve ekonomik kurumlarından AB'ye üye olmuştur. Böylece; Bulgaristan, yaklaşık yarım asır boyunca karşısında yer aldığı Batı ortaklığının bir parçası olmuştur. Ancak önemle belirtmek gerekir ki; Bulgaristan söz konusu bu üyelikleri, gerek kendi tarihi deneyiminden edindiği derslerle siyasi, iktisadi ve güvenlik alanında ortaya koyduğu doğru yaklaşım ve hedeflerle ama aynı zamanda da Batı'nın Bulgaristan'ın sahip olduğu jeopolitik konuma verdiği önem neticesinde elde etmiştir. Jeopolitik olarak önemli bir konumda bulunmak devletler açısından önemli bir değerdir ancak bu değer özellikle Bulgar dış politikasının Soğuk Savaş sonrasında militarist ve yayılcı eksenden vazgeçip demokrasiyi, refahı ve kolektif güvenliği benimseyip kurumsallaştıran bir yapı inşa etmesiyle başarılı bir örnekleme dönüşmüştür. Bulgaristan özelinde de görüldüğü üzere ülkeler açısından yok olma ile ortaklık kurma arasındaki fark da tarihi ve konjonktürel gelişme ve dengeleri doğru okumaktan geçer.

Kaynakça

- Armaoğlu, F. (Kasım 2018). *20. yüzyıl siyasi tarihi (1914 – 1995)* (25. baskı). İstanbul: Kronik Kitap.
- Armaoğlu, F. (Şubat 2020). *19. yüzyıl siyasi tarihi (1789 – 1914)* (19. baskı). İstanbul: Kronik Kitap.
- Crampton, R. J. (2002). *The balkans since the second world war*. London: Pearson Education.
- Crampton, R. J. (2005). *A concise history of Bulgaria* (2. baskı). Cambridge: Cambridge University Press.
- Dimitrov, V. (2001). *Bulgaria: The uneven transition*. London: Routledge.
- International Delegation Report (1990). The june 1990 elections in Bulgaria. National Democratic Institute for International Affairs and National Republican Institute for International Affairs.
- İnalçık, Halil, *Tanzimat ve Bulgar meselesi*. İstanbul: Eren Yayıncılık ve Kitapçılık.
- Jelavich, B. (1991). *Russia's Balkan entanglements, 1806-1914*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jelavich, B. (2006a). *Balkan tarihi: 18. ve 19. yüzyıllar*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Jelavich, B. (2006b). *Balkan tarihi: 20. yüzyıl*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Jelavich, C. ve Jelavich, B. (2000). *The establishment of the Balkan national states, 1804-1920* (4. baskı). Seattle ve London: University of Washington Press.
- Monroe, W. S. (1914). *Bulgaria and her people: With an account of the Balkan wars, Macedonia, and the Macedonia Bulgars*, Boston: The Page Company.
- NATO El Kitabı (2001). Belgium: Office of Information and Press.
- Oren, N. (1971). *Bulgarian communism: The road to power, 1934-1944*. New York: Columbia University Press.
- Özdemir, H. (2012). *Avrupa mantığı: Avrupa bütünleşmesinin teori ve dinamikleri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Sander, O. (1969). *Balkan gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Uzgel, İ. (2018). *Balkanlarla ilişkiler, İçinde B. Oran (Edt.), Türk dış politikası, kurtuluş savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar* (16. baskı), (Cilt. 2, ss. 167-181). İstanbul: İletişin Yayınları.